

FORENSIC PSYCHOLOGY TRAINING PROGRAMMES IN UNITED KINGDOM, FRANCE AND POLAND

Agnieszka HAŚ, Małgorzata WOJCIECHOWSKA, Tomasz RAJTAR

Institute of Forensic Research, Cracow

ABSTRACT: The article concerns training of forensic psychologists in training forensic psychologists from the Institute of Forensic Research in three European Countries. Exchanges were realised in the framework of the Leonardo da Vinci Fund and their purpose was to get acquainted with the various education systems – on master's and postgraduate level. In the present report different models of education are discussed, possibilities of acquiring new knowledge and skills. Then a comparison between foreign and Polish training system is made and some conclusions are drawn on this topic.

KEY WORDS: Leonardo da Vinci Programme; Forensic psychologists' training system; United Kingdom; France; Poland.

Problems of Forensic Sciences, vol. LIX, 2004, 143–170

Received 18 July 2003; accepted 27 November 2003

Education and Culture

Leonardo da Vinci

INTRODUCTION

The present report concerning training of forensic psychologists in three European countries is the result of exchange programme PL/02/A/Exd/140312, entitled “Investigative Psychology – New Ways of Research and Practice”, participated in by the Institute of Forensic Research in 2002–2003. The project was co-financed by the National Agency of the Leonardo da Vinci Programme. Under this project, participating scientists from the Institute received training at the University of Liverpool in United Kingdom, and at the French Institute of Profiling and Criminal Analysis in Paris. One of the goals of this project was to become acquainted with the education/training systems in these partner countries and the requirements concerning persons wishing to work in the forensic psychology field – especially psychological profiling.

The system of training and education of psychology students, and also postgraduate studies programmes in forensic psychology at universities in United Kingdom are described below, as are the academic system of educa-

tion/training of forensic psychologists in France, and the mandatory training programme for specialists in profiling at the French Institute of Profiling and Criminological Analysis. Possibilities of professional training in these fields in Poland are also presented together with the requirements of the Polish Psychological Society concerning forensic psychologists competing for the society's recommendation.

UNITED KINGDOM

Forensic psychologists' education system at the University of Birmingham

The school of Psychology at the University of Birmingham is one of the oldest and largest in United Kingdom, and also one of first where specialisation in forensic psychology is available. It is acknowledged as one of the best centres of education/training of forensic psychologists in United Kingdom. After 3 years of general studies, during which students gain a basic knowledge of psychology, final exams – prepared individually for each student – are held. Then the university offers a choice of two training options in forensic psychology. The first leads to a diploma in forensic psychology, the second – the title of Master in Forensic Psychology Practice. The diploma can be gained after one year of studies, and the master's degree after two years. Both options are open to persons who have graduated from the basic course in psychology and are entitled to membership of The British Psychological Society. Both the postgraduate course and the master's course begin in September. On both courses, one of two ways of training can be chosen. The first is intended for psychologists who want to deal with victims of crimes in their future work, and the second for those interested in work with offenders. Both combine theoretical knowledge with practical training. The whole programme is divided into modules and is accredited by the British Psychological Society. Each variant (victims and offenders) encompasses 6 modules. Classes within each of the modules are designed in such a way as to enable development of skills such as examination, assessment, guiding, intervention and therapy in work with victims and offenders. Classes take place once a week. Their programme encompasses theory, seminars, exercises and practical training. Lectures are given by university staff and specialists in psychiatry, law, social workers, policemen and nurses. The deadline for applications is the end of March each year, and in April a qualifying interview is held for candidates.

During the first year of the postgraduate course and the master's course, the programme mainly consists in analysis of psychological literature and

clinical cases. During the second year of studies, students participate in the preparation of an individual research project – this is not only a requisite for graduation, but can also be useful for students intending to continue their education at a doctoral level.

Students who successfully complete the first year are awarded a diploma in forensic psychology. They then have the possibility of continuing their studies for a further year and obtaining a master's degree in forensic psychology. Lectures making up the theoretical part of both the master's course and the postgraduate course last the same number of hours. However, the number of practical classes differs between the courses. Students studying for a master's degree achieve more practical skills, since this kind of training also continues during the second year of studies. Both the master's course and the postgraduate course begin with analysis of literature concerning crimes and psychological understanding of criminal behaviours. The framework of these lectures encompasses issues relating to offenders, their victims, witnesses, methods of investigation, and offenders' behaviour. Lectures are also devoted to matters that are important in civil trials – concentrating mainly on ways of interviewing children as witnesses and on their therapy. Moreover, students familiarise themselves with the way the administration of justice works, the course of trials in penal cases, especially techniques of investigation. They also learn methods used in forensic psychology. The future psychologists begin using the skills gained in this field during their studies, when they work on their research projects in forensic psychology.

The practical side of the training enables students to acquaint themselves with methods of dealing with offenders (e.g. sexual ones) and with determination of risk factors important in criminological-psychological prediction; they also learn about suicides in prisons, the role of alcohol in committing crimes, prevention of violence in families and maltreatment of children.

On the postgraduate course, classes last for 45 weeks and are spread over 3 semesters (in one academic year). Students participate in 30 hours of lectures per week, among them 10 hours devoted to theoretical issues, 10 hours of practical training during the weekend, and 10 hours of lectures. The master's course runs for 75 weeks, with classes spread over 5 semesters. During the first year of studies, the structure of classes is similar to that on the postgraduate course, consisting in 30 hours weekly. Research projects, practical training and lectures make up the second year of studies.

As was mentioned above, the forensic psychology studies programme is divided into 12 modules in total (6 for persons wishing to work with victims and 6 for those wanting to work with offenders):

- Module 1 – Psychology and understanding of crime. During lectures in this module, students learn about psychological and legal ways of un-

derstanding criminality, about risk factors leading to criminal behaviour and important in formulating a criminological-psychological prediction. They also study criminality among mentally disturbed persons and questions connected to car crime.

- Module 2 – Psychology, law, and the administration of justice. In this module, students learn about the main principles of profiling of unknown murderers (including serial killers); they also become acquainted with investigation techniques used by the police (interviewing, collecting evidence) and functioning of the administration of justice in relation to criminal acts. Moreover, they are taught about ways of prevention and interviewing children as victims and as witnesses.
- Module 3 – Work with offenders. Here students learn about the basic theories of aggression and criminal behaviour, as well as ways of understanding sexual crimes. They also learn about basic methods of therapy for violent offenders and sexual perpetrators. Furthermore, they have the possibility of working with delinquent juveniles and mentally-ill offenders. Students also study techniques of criminological prognosis in relation to persons being in risk groups of committing a crime.
- Module 4 – Crime and families (and development of criminal behaviours in families). This module enables students to acquire knowledge on basic issues concerning criminality in families, its most frequent causes and forms. During lectures students learn about the problem of violence in families, sexual abuse and child maltreatment, as well as the process of becoming a criminal. Moreover, they study problems connected to criminality among juveniles – its causes and the role of the family environment in shaping proper social attitudes.
- Module 5 – Psychology and the courtroom. Within the framework of this module, students acquire knowledge on the role of psychologists in civil and criminal trials and about ways of interviewing children as victims. They also find out about the phenomenon of secondary victimisation, the role of experts' testimonies in civil trials and the false memory syndrome.
- Module 6 – Forensic psychotherapy. Lectures in this module are devoted mainly to basic methods and techniques of psychotherapy. Students also learn about Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD), the most frequent mental disturbances and personality disorders, and methods of diagnosing the personality and motivation of offenders.
- Module 7/8 – Clinical practice. In this unit, students gain practical experience through work with both victims and offenders. During this

training, they are obliged to fill in special diaries, noting down observations and facts learned during the training.

- Module 9/10 – Case analysis. Basic statistical methods used in psychology (collecting, arranging and interpretation of statistical data and methods of psychological observation) are learned in this module. Then, on the basis of recognised methods, the future forensic psychologists carry out case analyses – from planning, through analysis to interpretation of obtained results.
- Module 11/12 – Methods of psychological examination. This module mainly provides an opportunity to become familiar with the SPSS statistical programme. Moreover, during classes students consolidate skills acquired during lectures in module 9/10, and learn how to prepare research hypotheses and analyse available data.

Those students who want to gain a master's degree in forensic psychology also participate in supervision of, among others, mentally ill persons, prisoners, and juveniles. After receiving a master's degree and completing a further 3 years of studies they also have the possibility of obtaining a PhD in forensic psychology.

Formal completion of specialisation in forensic psychology is marked by registration with the British Psychological Society.

The system of education of forensic psychologists at the Centre of Investigative Psychology, University of Liverpool

The Centre of Investigative Psychology, Department of Psychology, University of Liverpool has for many years offered courses in investigative psychology for psychology students, social workers and police officers. The director of the centre is Professor David Canter, who collaborates with almost thirty psychologists and criminologists, who give lectures, workshops and seminars for students. The course in investigative psychology is aimed at psychologists, police officers and other people working in the administration of justice. The purpose of this course is to acquaint students with the psychology of criminals and methods of investigation. During the course, training for psychologists and social workers is also given in skills that are essential in co-operating with the police and similar services in analysing and detecting crimes. The centre also offers training for some police officers in the application of social psychology theories and methods. The objective is to enhance the effectiveness of conducted investigations, preventive actions and ensure better communication between officers dealing with the investigation and scientists working in the area of social sciences.

The basic aim of the lecturers working at the Centre is to pass on knowledge and skills to students in the following fields: collecting and applying information in investigations with the use of computing systems which simu-

late decision processes, analysis of patterns of crimes, assessment of witnesses' testimonies, and use of various techniques of interrogation, assessment of probability of testimonies, issues relating to appropriate treatment of children as witnesses and people with serious injuries, profiling of unknown perpetrators, as well as elaboration of a strategy of questioning of suspects, linking crimes on the basis of behavioural analysis, and geographical profiling.

A master's degree in forensic psychology is gained after a year of lectures (20 weeks), which are divided into 5 modules. Each module finishes with an exam, and the last one – with a master's thesis. The introductory part of the course in forensic psychology embraces a review of issues from each scheduled module. Then a series of seminars takes place, during which the planned topics are discussed – in fact, many of the seminars are prepared and run by students themselves under the supervision of a lecturer. During the winter term, the topics of the master's theses are decided, and the theses are defended during the summer term. During each academic year, workshops organised and run by students also take place.

As was mentioned above, the course is divided into five modules:

- Module 1 has an introductory character. Three stages of the investigation cycle are discussed – effective information, correct inference and effective decision making;
- Module 2 focuses on discussion of criminal behaviours;
- Module 3 constitutes a discussion of investigations;
- Module 4 – encompasses possible approaches to conducting research and the methodology used;
- Module 5 – preparation of the master's thesis.

A three-stage certification of students is possible. Successful completion of module 1 and one of modules 2–4 entitles a student to try to obtain a certificate. A diploma is awarded after a student passes modules 1–4, and a master's degree – if a student has passed all 5 modules. British students are additionally obliged to attend a special module titled “Clinical and legal matters”, successful completion of which entails submission of a paper based on the lectures.

The course in investigative psychology run at the Centre of Investigative Psychology, University of Liverpool is recognised by the British Psychological Society and is a prerequisite to receiving the title of Qualified Forensic Psychologist. (The student also has to have completed a first degree).

British Psychological Society

It is worth mentioning that the British Psychological Society has established strict rules governing awarding of the Diploma in Forensic Psychology – these are codified in the “Regulations and syllabus for the diploma in

forensic psychology". The current system of standards was adapted from a preliminary document drawn up the Society entitled "Professional Standards in Applied Psychology". Psychologists working in the fields of clinical, educational, labour and forensic psychology were involved in its preparation. They formulated the basic standards of psychologists' good practice.

In accordance with the requirements laid out in the regulations, candidates who wish to become a certified psychologist in forensic psychology must be members of the British Psychological Society and associate members of the Forensic Psychology Section. It is also necessary to have completed a university course in forensic psychology or another course accredited by the Society in order to receive a diploma. Gaining a diploma in forensic psychology takes at least 3 years, but not more than five. During this time a candidate is obliged to have completed the whole previously established schedule.

The first step in the process of gaining the title of qualified forensic psychologist is to submit an appropriate proposal. On each occasion, the Board of Examiners considers each candidate's proposal individually, and also decides whether a candidate can be exempted from a part of the qualification procedure and on what grounds. Only under special circumstances can the board individually consider a proposal of a candidate who does not meet the conditions listed above. Occasionally, if there are justified reasons, the Board will reject the proposal of a candidate who is a member of the society.

The next step is for candidates to indicate the Co-ordinating Supervisor, whose name must be accepted by the board before the training. Then a candidate together with his/her Co-ordinating Supervisor prepares a formal supervision plan, which is sent to the Chief Supervisor (a member of the board) for acceptance. In justified situations, the Chief Supervisor has the right to halt a recruitment for a maximum of six months.

Diploma candidates have to prepare 4 papers. The first paper concerns forensic psychology in a practical context and may contain the following aspects:

- psychology and criminal behaviour;
- appreciation of the legal framework of the law and the civil and criminal justice systems;
- methodological issues commensurate with a master's level of education;
- appreciation of the ethical and professional considerations of legal practice.

The second paper should be about the application of psychology in activities within the legal sphere and the following issues should be included:

- psychology applied to the process of investigation;
- psychology applied to criminal proceedings;

- psychology applied to the custodial process;
- direct care.

Work with specific groups of clients is the topic of the third paper, in particular issues such as:

- assessment and intervention with respect to victims of offences (adults and children);
- assessment and intervention with respect to offenders (adults and children);
- assessment and intervention with respect to litigants, appellants and individuals seeking arbitration and mediation;
- assessment and intervention in relation to judicial systems.

The last paper should concern applying and conveying information when practising forensic psychology:

- approaches to assessment;
- criteria for expert report preparation;
- giving of expert testimony;
- consultations, project management, and organisational interventions.

Candidates are also obliged to submit two research papers that fulfil norms of scientific publication. Articles should thematically encompass the work a candidate conducts during his/her application, and at least one article should encompass empirical research in forensic psychology. Candidates also take an oral exam on their knowledge concerning research methods. This relates in part to submitted articles, but may also cover general knowledge on research etc.

All candidates are obliged to undergo practical work experience supervised by their tutor, which is an integral part of preparation for their independent practice, so that in the future they will meet certain standards as professionals. During this work experience, psychologists are trained to play 4 basic roles:

- conducting psychological interventions;
- conducting research/examinations;
- communicating psychological knowledge and advice to other professionals;
- training of other professionals in psychological skills and knowledge.

All the described regulations were drawn up to ensure that the work of psychologists fulfils defined standards and requirements of their profession. Currently, increasing pressure is put on effectiveness and reliability, measured in terms of contribution to – for instance – counselling. In accordance with the policy of the Society, postgraduate training in forensic psychology should meet such standards.

FRANCE

Academic system of training forensic psychologists in France

At most universities in France, students preparing their master's thesis in clinical psychology can choose from two specialisations: health psychology and psychotherapy. Only a few universities offer a third option: psycho-criminology (in France, the term legal psychology or psycho-criminology is used to describe the forensic specialisation). This system is in force at, amongst others, universities in Rennes, Rouen, Grenoble, and the department of medicine, University of Paris VI.

The study programme of forensic psychologists at the University of Grenoble is presented below.

Students can choose the forensic specialisation, titled "Victimology and clinical psycho-criminology" in their fifth year of studies. Studies in this area are preceded by an exam. Studies focus mainly on deepening knowledge in clinical psychology and psychopathology. This is geared towards two objectives:

- education of specialists in diagnosing and dealing with victims of trauma: crimes, natural disasters and catastrophes;
- training specialists in diagnosing and dealing with offenders.

In accordance with the established aims, these studies prepare candidates for work in centres for victims of trauma, healthcare centres, institutions for juvenile and adult offenders (also multiple offenders and sexual offenders), and for work in post-prison counselling. Classes are conducted by academic lecturers from fields such as psychology, medicine and law, and experienced personnel from the institutions listed above, and also lawyers, forensic experts and professionals dealing with investigations. Subjects on the programme include: methodology, psychopathology, projection techniques, clinical interview, cognitive-behavioural therapy, psychoanalysis. Moreover, students may choose subjects such as: a foreign language, statistics, data analysis. It is also obligatory to attend a placement (apprenticeship) at one of the institutions, to write a paper based on this placement and defend it before a commission.

Private universities offer a slightly different form of study in forensic psychology, focusing on a narrower and more specialised approach to defined issues. The system of education and training in a school specialising in profiling and criminal analysis is presented below.

The system of education at the Institute of Profiling and Criminal Analysis in Paris (Institut de Profilage et d'Analyse Criminelle – I.P.A.C.)¹

The Institute of Profiling and Criminal Analysis (I.P.A.C.) in Paris is a private university recognised by the French Ministry of Education, which offers courses in criminological sciences. In the programme, special emphasis is placed on issues connected with profiling of unknown perpetrators. The fundamental aims of the I.P.A.C. are:

1. Theoretical and practical training in criminological sciences;
  2. Aiding the police and other forces involved in combating crime through profiling of unknown perpetrators, analysis of criminal behaviours and preparing of expert reports that are useful in detection;
  3. Scientific research in criminology and profiling.
1. The system of learning at the I.P.A.C. is based on programmes of the Institute of Criminology, University of Paris II Pantheon-Assas, which have been extended to encompass a multidisciplinary approach used mainly in profiling. The study programme is regularly updated on the basis of the latest achievements in the field, both national and international. Students gain a very comprehensive and multi-aspect understanding of criminality and the work of various professional groups in this field. Such a framework of education should, on the one hand, provide students with specialist knowledge, geared towards working in a particular profession, and on the other, provide complementary training for professionals (especially in the field of profiling).
2. The I.P.A.C. is the first French school that trains students to use methods of profiling of unknown perpetrators in a systematic way. This method makes use of multidisciplinary knowledge concerning analysis of a crime scene and criminal behaviour to explain the causes and the course of an event, and then to create a psychological portrait on an offender which will be useful in the investigation and will help to catch the offender. The Institute collaborates in its work with various law enforcement agencies. Much attention is focused on analysis and examination of unexplained criminal cases, e.g. homicides (especially ones with a sexual background or those without a clear motive) or searching for missing persons. Students devote much time to becoming acquainted with criminal documentation and video recordings and also visit various institutions and centres. Independent, directed work and further discussing of its results constitutes a basic didactical method in respect of profiling techniques and methods of forensic expert report preparation.

---

¹ In 2004 the Institute changed its name to Institut Prive d'Analyse Criminelle et Comportementale (I.P.A.C.C).

At the Institute, a four-stage model of procedure is used when preparing forensic expert reports on profiling.

- I. Analysis of the basic elements of profiling – concerning the victim, circumstances, and the scene of the crime, as well as any criminalistic data (fingerprints examination, marks, bloodstains, reports from autopsies, DNA analyses etc.)
- II. Criminological classification – definition of the type of the offender, of the time factor of an event, risk assessment of victim and offender, assessment of the level of an offender's organisation.
- III. Crime assessment – analysis of the offender's modus operandi and of traces allowing individualisation of him/her ("psychological signature"), some conclusions about the perpetrator's fantasies based on details found at the crime scene (e.g. position of body), reconstruction of the event.
- IV. Elaboration of a specific profile – determination of: sex, race, age of the offender, the most probable psychological profile, description of possible family and social situation of the offender. At this stage, the created profile is also compared with profiles of known perpetrators. The last element is determination of possible physical traits of the wanted offender and presentation of other important information that may be useful for his apprehension.

Forensic expert reports prepared by the I.P.A.C. are usually very comprehensive and number up to a few dozen pages. They contain not only elements that are familiar from Polish practice, but also a bibliography relating to a section where psychological mechanisms are described (referring to specific theories) and a dictionary of professional terms used, such as depersonalisation, antisocial personality etc.

3. The main aim of conducting scientific studies is to improve the quality of expert reports that are carried out. As the founder of the Institute – Laurent Montet – emphasises, independence and lack of attachment to any particular doctrine allows the Institute to follow all kinds of research conducted in various academic centres around the country and abroad, and to make use of their results in everyday practice. Combining the experiences of experts in different areas and sometimes very diverse theories is the way in which I.P.A.C. improves the quality of forensic expert reports and solves crimes more proficiently.

The study programme lasts 2 years. Each year of studies encompasses 6 thematic modules.

Modules making up the first year of studies:

1. criminalistics and forensic medicine;
2. psychology and criminal psychiatry;
3. introduction to profiling;
4. applied psycho-criminology;

5. psychological study of serial killers;
6. analysis of the FBI "Crime classification manual".

Modules included in the second year of studies:

1. profiling of murderers acting without a clear motive;
2. profiling of rapists and child abusers;
3. profiling of arsonists and thieves;
4. introduction to geographical profiling;
5. criminal profiling and psychological signature;
6. criminal profiling and strategy of interrogation.

The Institute of Profiling and Criminal Analysis in Paris issues three types of diploma:

1. I.P.A.C. certificate in criminological sciences. In France, this is the only certificate of specialisation in criminology awarded on the basis of training lasting for 120 hours. The possibility of obtaining a certificate is offered to all students and professional groups. The only condition is to have a secondary school certificate. The certificate is awarded to students who have received at least an average, general mark in exams from 6 modules and who have written a research paper and achieved a positive assessment.
2. IPAC certificate of criminal profiling. In France, this is the only certificate of criminal profiling awarded on the basis of training lasting for 120 hours. The study programme is orientated towards students who have already passed the certificate in criminological sciences, students wishing to obtain a bachelor's degree or professionals in the field of criminology in its broadest sense. Thus, it is expected that attendees will already have behind them advanced studies, specialisation or professional experience. The certificate can be awarded to students who have gained at least an average, general mark in exams in 6 modules and who have had a positive assessment of the written research paper.
3. Certificate in specialised themes (concerns selected material from the I.P.A.C. programme). This is awarded to students who have received at least an average mark in each subject chosen during the qualifying exam. Such organisation of study makes it possible to select material and complete studies that are relevant to professional interests, and to receive a certificate that confirms that a particular module has been passed. This option is oriented towards students of the highest level of academic education (MSc) or professionals. Candidates must fulfil certain requirements defined by detailed regulations, and must also fulfil special enrolment conditions.

None of the I.P.A.C. certificates has an equivalent university diploma. Finishing consecutive stages of studies provides appropriate preparation for working in the field of detecting and fighting crimes.

POLAND

University training in forensic psychology

The education/training systems in United Kingdom and in France are different from the academic programme proposed by universities in Poland. Master's degrees in psychology in Poland have until quite recently offered a fixed programme of studies with no consideration of further specialisations planned by students. In the academic year 1990–1991, the Jagiellonian was the first university in Poland to implement a modular system of studies, enabling students to choose from a course handbook those lectures, trainings, and seminars which were compatible with their professional plans. In 1998–1999, the Institute of Psychology, Jagiellonian University also introduced so-called “specialisation paths”, connected with various elements of applied psychology, facilitating systematic studies in the student's chosen specialisation. Students attend courses included in the “specialisation path” guided by a tutor. When a student decides to study a certain specialisation, he/she can choose among a dozen or more courses, of which 3 are obligatory. Selection of a particular path does not obligate a student to prepare a master's thesis on related issues.

The system described above gives students interested in forensic psychology the opportunity to gain theoretical and practical knowledge from the third year of studies under the guidance of experienced forensic psychologists, including experts from the Institute of Forensic Research. Students are taught to use psychological knowledge to solve defined problems in civil, criminal and family cases. In accordance with the course handbook, students interested in graduating with a forensic specialisation are obliged to pass exams in forensic psychopathology, the psychology of witness testimony, and the role of the psychologist in a criminal trial. The remaining courses relate to issues from clinical psychology, examination methods used in the diagnostic process, child personality diagnosis, disturbances of child development, functioning of memory, stress, problems of sexual abuse, projection methods or psychiatry. The “specialisation path” programme allows students to learn to identify development and social threats leading to criminal behaviours, personality and mental disorders, which may result in breaking of the law. Students also learn about the impact of the functioning of memory on recollections. Furthermore, students are taught the principles of conducting researches/examinations that are necessary in the preparation of expert reports for courts and prosecutors, as well as methods of dealing with witnesses, victims and offenders and also interrogation methods. During lectures and workshops, knowledge used in typical situations of collaboration between psychologists and courts is presented.

A similar system – of choosing a “specialisation path” in forensic psychology – is mandatory at the University of Gdańsk and at the Adam Mickiewicz University (UAM) in Poznań. The University of Gdańsk offers a module titled “Social and judicial-penitentiary pathology”, which encompasses issues connected with theories of pathological behaviours aetiology, forms and symptoms of this pathology, and psycho-prevention methods. Moreover, students are taught to analyse “act – offender – victim – witness” situations (as they would in real-life when carrying out a diagnosis for the administration of justice), the methodology of expert work in civil and criminal cases concerning both adults and children, ethical and legal issues in forensic expert work, and fundamentals of penitentiary psychology.

The “Forensic psychology” “specialisation path” programme proposed by the UAM encompasses, among other things, the psychology of the family, marriage and children in the context of the Family and Custody Code, issues connected with the psychologist as a forensic expert in family, custody, and also penal cases, with special emphasis placed on personality and situational conditions of antisocial behaviours, the psychology of children’s testimonies and issues of penitentiary psychology. In the programmes of all universities that offer “specialisation paths”, besides theoretical lectures, there are also practicals held in institutions linked to the administration of justice, such as centres for delinquent juveniles, Diagnostic-Consulting Family Centres or detention centres and prisons.

Two universities – the University of Silesia and Warsaw University offer students specialisations in forensic psychology. The programmes of these specialisations encompass similar issues: criminological and penitentiary psychology, the psychology of testimonies and also detailed issues connected with the preparation of expert reports for the administration of justice in civil and criminal cases.

The syllabuses at all these universities are updated and broadened every year with new subjects in the field of forensic psychology. Both the so-called “forensic paths” and specialisations are aimed at preparing – on a basic level – graduates to become forensic psychologists, and thus to take up work in institutions connected with the justice system in its broadest sense.

Professional training system

Currently in Poland there is not a regulated system of postgraduate studies for forensic psychologists. To ensure that an appropriate level of services is offered by psychologists to the administration of justice, the Polish Psychological Society has taken the initiative of recommending psychologists interested in work as forensic experts. A Commission established by the main Board has elaborated a programme and criteria of putting forward these recommendations. It has been accepted that recommendations will be

put forward in seven basic areas of forensic psychology: juvenile and family issues, adult perpetrators, road accident perpetrators, witness testimony, addictions, questions connected with civil cases, and profiling of unknown offenders. Candidates may compete for recommendations in one or a few of the listed areas. The basis for receiving a Polish Psychological Society recommendation is documented higher education (a Master's degree in psychology), attendance at specialist courses and professional experience, and also expert opinions on specific cases submitted for assessment by a commission of psychologists and lawyers. In this way the necessity of participation in specialised courses emphasises the importance of professional training as a very important element of preparing psychologists to be forensic experts.

Regular training in forensic psychology (legal and psychological aspects) is organised, among others, by the Institute of Forensic Research (IFR). For the last dozen or so years the Institute has been organising, within the framework of the Forensic Science Education Centre, training for people working in justice administration – lawyers, psychologists, pedagogues – and staff of Diagnostic-Consulting Family Centres. Several day training sessions conducted by psychologists from the Department of Forensic Psychology of the IFR relate to profiling of unknown perpetrators (mostly murderers), wills (testaments), family and custody cases, juveniles, and the psychology of witness testimonies. Classes are divided into theoretical and practical, during which essential, methodological, and ethical problems of psychological expert reports on issues listed above are presented and discussed.

The University of Silesia also organises postgraduate studies for psychologists who want to work as forensic experts, as well as the Marie Curie-Skłodowska University offers postgraduate studies for persons interested in school and forensic mediations.

Comparing the systems of education/training in Poland, United Kingdom and France, it is noticeable that our foreign partners are much more advanced in the creation and implementation of comprehensive training programmes for psychologists at every level of education. In Poland, this system is still being developed and together with changes of standards of education it is still modified. We hope that also in Poland we will soon have a systematised system of training for people wanting to deal professionally with the forensic psychology. However, it is worth emphasising that new possibilities of lifelong education/training and enhancement of qualifications and skills are appearing, and hence the quality of experts' opinions will also constantly improve.

KSZTAŁCENIE PSYCHOLOGÓW SĄDOWYCH W WIELKIEJ BRYTANII, FRANCJI I POLSCE

Agnieszka HAŚ, Małgorzata WOJCIECHOWSKA, Tomasz RAJTAR

WSTĘP

Niniejszy raport na temat kształcenia psychologów sądowych w trzech krajach europejskich jest efektem realizacji przez Instytut Ekspertyz Sądowych na przełomie lat 2002 i 2003 projektu wymian i staży pod nazwą „Psychologia śledcza – nowe kierunki badań i praktyki”, nr PL/02/A/Exd/140312, dofinansowanego przez Krajową Agencję Programu Leonardo da Vinci. Pracownicy Instytutu będący uczestnikami tego projektu przebywali w Wielkiej Brytanii, szkoląc się w Uniwersytecie w Liverpoolu oraz we francuskim Instytucie Profilowania i Analizy Kryminalnej w Paryżu. Jednym z celów wspomnianego projektu było poznanie systemów szkolenia oraz wymogów stawianych w krajach partnerskich osobom, chcącym zajmować się zawodowo psychologią sądową, a szczególnie tzw. profilowaniem psychologicznym.

Poniżej przedstawiono systemy kształcenia studentów psychologii oraz programy studiów podyplomowych w zakresie psychologii sądowej na uniwersytetach w Wielkiej Brytanii, a także uniwersytecki system szkolenia psychologów sądowych we Francji oraz program szkolenia specjalistów w zakresie profilowania obowiązujący we francuskim Instytucie Profilowania i Analizy Kryminalnej. Zaprezentowano także możliwości przygotowania zawodowego w tym zakresie w Polsce oraz kryteria Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, które winny spełniać psycholodzy sądowi ubiegający się o jego rekomendację.

WIELKA BRYTANIA

System kształcenia psychologów sądowych na Uniwersytecie w Birmingham

Wydział Psychologii na Uniwersytecie w Birmingham jest jednym z najstarszych i największych w Wielkiej Brytanii, a także jednym z pierwszych, na którym powstała specjalizacja z zakresu psychologii sądowej. Jest on uznawany za jeden z najlepszych ośrodków kształcenia psychologów sądowych w Wielkiej Brytanii. Po 3 latach ogólnej nauki, w czasie których studenci zdobywają podstawową wiedzę z dziedziny psychologii, odbywają się egzaminy końcowe, przygotowane indywidualnie dla każdego studenta. Po ich zakończeniu uczelnia oferuje dwie drogi kształcenia. Pierwsza z nich pozwala na uzyskanie dyplomu z zakresu psychologii sądowej, druga tytułu magistra. Dyplom można uzyskać w ciągu jednego roku, natomiast tytuł magistra psychologii sądowej po 2 latach. Studia dyplomowe i magisterskie są przeznaczone dla osób, które ukończyły podstawowy kurs psychologii i mogą być członkami Brytyjskiego Towarzystwa Psychologicznego. Zajęcia, zarówno na studiach dyplomowych, jak i magisterskich, rozpoczynają się we wrześniu każdego roku. W obu

przypadkach istnieje możliwość wyboru jednej z dwóch dróg kształcenia. Pierwsza z nich przeznaczona jest dla psychologów, którzy chcą w przyszłości pracować z ofiarami przestępstw, natomiast druga dla osób chcących zajmować się sprawcami. W ramach każdej z tych opcji oferowane są przedmioty (zwane tam kursami) będące kompilacją wiedzy teoretycznej i zajęć praktycznych. Cały program kształcenia podzielony jest na moduły i posiada akredytację Brytyjskiego Towarzystwa Psychologicznego. W skład każdej z części (zarówno przeznaczonej dla osób chcących pracować z ofiarami, jak i dla psychologów, którzy chcą zajmować się sprawcami) wchodzi 6 modułów. Kursy, które odbywają się w ramach każdego z modułów, zaprojektowane są w sposób umożliwiający poszerzenie umiejętności takich jak badanie, ocena, kierowanie, interwencja i terapia w pracy z ofiarami i sprawcami przestępstw. Zajęcia odbywają się raz w tygodniu. Ich program obejmuje seminaria, ćwiczenia oraz praktyki. Wykładowcami są zarówno osoby pracujące na Uniwersytecie, jak też specjaliści z zewnątrz, m.in. z zakresu psychiatrii, prawa, pracownicy socjalni, policjanci oraz pielęgniarki. Termin składnia podań upływa z końcem marca każdego roku, natomiast w kwietniu odbywa się rozmowa kwalifikacyjna dla kandydatów.

Podczas pierwszego roku zajęć na studiach dyplomowych i magisterskich program oparty jest głównie na analizie literatury przedmiotu oraz przypadków klinicznych. W czasie drugiego roku studenci uczestniczą w przygotowaniu samodzielnego projektu badawczego. Realizacja tego elementu kształcenia jest niezbędna nie tylko do zakończenia studiów. Osobom pragnącym kontynuować naukę tego rodzaju projekt badawczy może być również pomocny w czasie studiów doktoranckich.

Studenci, którzy ukończą pierwszy rok kursu, uzyskują dyplom z psychologii sądowej. Mają wówczas możliwość kontynuacji nauki przez kolejny rok, tak aby uzyskać tytuł magistra psychologii sądowej. Jeśli chodzi o część teoretyczną, zarówno na studiach magisterskich, jak i dyplomowych, zajęcia obejmują jednakową liczbę godzin. Różnią się natomiast pod względem ilości zajęć praktycznych. Studenci, którzy chcą uzyskać tytuł magistra, zdobywają więcej umiejętności praktycznych, gdyż zajęcia te odbywają się także w czasie drugiego roku nauki.

Studia magisterskie i dyplomowe rozpoczynają się od analizy literatury dotyczącej przestępstw i psychologicznego rozumienia zachowań przestępczych. W skład tych zajęć wchodzi problematyka poświęcona sprawcom przestępstw, ich ofiarom, świadkom, sposobom prowadzenia śledztwa oraz działaniom sprawcy. Zajęcia poświęcone są również zagadnieniom istotnym z punktu widzenia procesu cywilnego. Koncentrują się wówczas głównie na sposobach przesłuchania dzieci jako świadków i ich terapii. Ponadto studenci zapoznają się ze sposobem działania wymiaru sprawiedliwości, przebiegiem procesu w sprawach karnych, a zwłaszcza technikami prowadzenia śledztwa. Zdobywają również wiedzę na temat metod stosowanych w psychologii sądowej. Umiejętności w tym zakresie przyszli psychologowie wykorzystują już na studiach magisterskich w czasie tworzenia projektu badawczego z zakresu psychologii sądowej.

Jeśli chodzi o zajęcia mające charakter ćwiczeń, umożliwiają one studentom zapoznanie się ze sposobami postępowania ze sprawcami przestępstw (np. seksualnych), z określaniem czynników ryzyka istotnych w prognozie kryminologiczno-psychologicznej, w zdobyciu wiedzy na temat samobójstw w więzieniach, roli alkoholu w popełnianiu przestępstw, zapobiegania przemocy w rodzinie i maltretowania dzieci.

Na studiach dyplomowych zajęcia odbywają się przez 45 tygodni i podzielone są na 3 semestry w czasie jednego roku akademickiego. Studenci uczestniczą w 30 godzinach zajęć tygodniowo, z czego 10 godzin jest poświęcone na poznawanie zagadnień teoretycznych, 10 godzin trwają zajęcia praktyczne odbywane w ciągu weekendu, a 10 godzin to wykłady na uczelni. Natomiast w przypadku studiów magisterskich kursy obejmują 75 godzin w czasie 5 semestrów. Podczas pierwszego roku nauki struktura zajęć jest taka sama, jak na studiach dyplomowych i obejmuje 30 godzin tygodniowo. W czasie 2. roku zajęcia poświęcone są głównie na opracowanie projektów badawczych, odbycie praktyk i wykłady na Uniwersytecie.

Jak już wspomniano, program studiów w ramach psychologii sądowej podzielony jest na 12 modułów (po 6 dla osób chcących pracować zarówno z ofiarami, jak i sprawcami przestępstw):

- moduł 1 – Psychologia a rozumienie przestępstwa. W czasie zajęć w ramach tego modułu studenci zapoznają się z psychologicznymi i prawnymi sposobami rozumienia przestępczości, poznają czynniki ryzyka prowadzące do zachowań przestępczych i istotne w formułowaniu prognozy kryminologiczno-psychologicznej. Zdobywają również wiedzę o przestępczości wśród osób zaburzonych psychicznie oraz poznają zagadnienia związane z przestępczością samochodową;
- moduł 2 – Psychologia, prawo i wymiar sprawiedliwości. W ramach tego modułu studenci poznają głównie zasady profilowania nieznanymi sprawców zabójstw (w tym zabójstw seryjnych), zapoznają się z technikami prowadzenia śledztwa przez policję (sposób przesłuchiwania, zbieranie materiałów dowodowych) i działaniami wymiaru sprawiedliwości w przypadku przestępstw kryminalnych. Ponadto zdobywają wiedzę na temat sposobów zapobiegania przestępczości oraz przesłuchiwania dzieci będących ofiarami i świadkami przestępstw;
- moduł 3 – Praca ze sprawcami. Na tym poziomie zajęć studenci poznają podstawowe teorie agresji i zachowania przestępczego oraz zapoznają się ze sposobami rozumienia przestępstw seksualnych. Uczą się również podstawowych metod terapii sprawców przestępstw popełnianych z użyciem przemocy i przestępstw seksualnych. Mają także możliwość pracy z nieletnimi oraz sprawcami mającymi zaburzenia psychiczne. Studenci poznają również techniki umożliwiające prognozę kryminologiczną w odniesieniu do osób znajdujących się w grupie ryzyka popełnienia przestępstwa;
- moduł 4 – Przestępstwo i rodzina (oraz rozwój zachowań przestępczych w rodzinie). Moduł ten umożliwi zdobycie wiedzy na temat podstawowych zagadnień dotyczących przestępczości w rodzinie, jej najczęstszych przyczyn i form. Studenci w ramach zajęć zapoznają się również ze zjawiskami przemocy w rodzinie, nadużywania seksualnego i zaniedbywania dzieci oraz z procesem stania się przestępcą. Ponadto poznają zagadnienia dotyczące przestępczości wśród nieletnich – jej przyczyn oraz roli środowiska rodzinnego w kształtowaniu właściwych postaw społecznych;
- moduł 5 – Psychologia a sala sądowa. W ramach tego modułu studenci uzyskują wiedzę o roli psychologa w procesie cywilnym i karnym, a także o sposobach przesłuchiwania dzieci będących ofiarami przestępstw. Zapoznają się również ze zjawiskiem wtórnej wiktymizacji, z rolą zeznań biegłych w procesie cywilnym oraz syndromem fałszywej pamięci;

- moduł 6 – Psychoterapia sądowa. W ramach zajęć w tym module studenci zapoznają się głównie z podstawowymi metodami i technikami psychoterapii. Zdobywają również wiedzę na temat PTSD, najczęstszych zaburzeń psychicznych i zaburzeń osobowości oraz metod badania osobowości i motywacji sprawców przestępstw;
- moduły 7/8 – Praktyka kliniczna. Na tym poziomie studenci odbywają zajęcia praktyczne, pracując zarówno z ofiarami, jak i sprawcami przestępstw. Podczas praktyk są zobowiązani do prowadzenia specjalnych dzienniczków, w których zapisują swoje spostrzeżenia i wiadomości zdobyte w czasie stażu;
- moduły 9/10 – Analiza przypadków. W ramach tego modułu studenci zapoznają się z podstawowymi metodami statystycznymi stosowanymi w psychologii (sposobami zbierania, porządkowania i interpretacji danych statystycznych oraz metodami prowadzenia obserwacji psychologicznej). Następnie na bazie poznanych metod przyszli psychologowie sądowi dokonują analizy przypadku – począwszy od planowania badań, poprzez analizę po interpretację uzyskanego materiału;
- moduły 11/12 – Metody przeprowadzania badań psychologicznych. Moduł ten daje głównie możliwość zapoznania się z programem statystycznym SPSS. Ponadto na zajęciach studenci utrwalają sobie umiejętności nabyte w czasie zajęć w module 9/10, uczą się stawiać hipotezy badawcze i analizować dostępne dane.

Studenci, chcący uzyskać tytuł magistra psychologii sądowej, uczestniczą ponadto w superwizji skoncentrowanej m.in. na pracy z osobami chorymi psychicznie, więźniami i młodocianymi sprawcami przestępstw. Po uzyskaniu tytułu magistra oraz po kolejnych 3 latach nauki mają również możliwość uzyskania tytułu doktora psychologii sądowej.

Specjalizacja sądowa kończy się uzyskaniem wpisu na listę Brytyjskiego Towarzystwa Psychologicznego.

System kształcenia psychologów sądowych w centrum psychologii śledczej Uniwersytetu w Liverpoolu

Centrum Psychologii Śledczej przy Wydziale Psychologii Uniwersytetu w Liverpoolu od lat prowadzi zajęcia dla studentów psychologii, pracowników socjalnych i funkcjonariuszy policji z zakresu psychologii śledczej. Dyrektorem Centrum jest profesor David Canter, który współpracuje z niemal trzydziestoma psychologami i kryminologami prowadzącymi wykłady, warsztaty i seminaria dla studentów. Kurs z psychologii śledczej przeznaczony jest dla psychologów, funkcjonariuszy policji i innych osób pracujących w wymiarze sprawiedliwości. Celem kursu jest zapoznanie uczestników z psychologią przestępców i metodami prowadzenia śledztwa. Podczas zajęć prowadzony jest także trening dla psychologów i innych pracowników socjalnych w zakresie kształtowania umiejętności niezbędnych do współpracy z policją i podobnymi służbami przy analizowaniu i wykrywaniu przestępstw. Centrum prowadzi ponadto szkolenia dla niektórych funkcjonariuszy policji związane z zastosowaniem teorii i metod wykorzystywanych w naukach społecznych. Ma to na celu zwiększenie efektywności prowadzonych śledztw, podejmowanie działań prewencyjnych i zapewnienie lepszej komunikacji między oficerami dochodzeniowymi a naukowcami z zakresu nauk społecznych.

Podstawowym celem wykładowców pracujących w Centrum jest przekazanie kursantom wiedzy i umiejętności w następujących dziedzinach: zbieranie i wykorzystywanie informacji w śledztwie z zastosowaniem systemów komputerowych symulujących procesy decyzyjne, analiza wzorców przestępstwa, ocena zeznań świadków i stosowanie różnych technik prowadzenia przesłuchania, ocena prawdopodobieństwa zeznań, kwestie specjalnego traktowania dzieci – świadków i osób po poważnych urazach, typowanie nieznanymi sprawców przestępstw, w tym tworzenie profili psychologicznych nieznanymi sprawców zabójstw; ponadto opracowywanie strategii przesłuchiwanie podejrzanych, łączenie przestępstw na podstawie analizy behawioralnej, a także profilowanie geograficzne.

Dyplom magistra psychologii sądowej uzyskuje się po roku zajęć (20 tygodni), które podzielone są na 5 modułów. Każdy z nich kończy się egzaminem, a ostatni obroną pracy magisterskiej. Część wprowadzająca do kursu z psychologii śledczej obejmuje przegląd zagadnień z każdego planowanego modułu. Następnie prowadzony jest cykl seminariów, które szczegółowo omawiają zaplanowane tematy, przy czym niektóre z seminariów przygotowują i prowadzą sami studenci pod nadzorem wykładowcy. Podczas sesji zimowej ustalane są tematy prac magisterskich, które oddawane są i bronione po zakończeniu egzaminów w sesji letniej. Podczas roku akademickiego odbywają się także warsztaty, które organizowane i prowadzone są przez studentów.

Jak wspomniano wyżej, zajęcia podzielone są na pięć modułów:

- Moduł 1 ma charakter wprowadzający. Omawiane są tu trzy etapy cyklu dochodzeniowego – efektywna informacja, właściwe wnioskowanie i skuteczne podejmowanie decyzji.
- Moduł 2 koncentruje się na omówieniu zachowaniach kryminalnych.
- Moduł 3 to omówienie działań śledczych.
- Moduł 4 – przedstawiane są możliwe podejścia do prowadzenia badań i stosowana metodologia.
- Moduł 5 – przygotowanie pracy magisterskiej.

Możliwa jest trzystopniowa certyfikacja kursantów. Zakończenie modułu 1 i jednego z modułów 2–4 uprawnia studenta do starania się o certyfikat. Dyplom otrzymuje się po zakończeniu modułów 1–4, natomiast tytuł magistra – jeśli zaliczone jest wszystkie 5 modułów. Studenci brytyjscy dodatkowo zobowiązani są do uczęszczania na specjalny moduł „Zagadnienia kliniczne i prawne”, a warunkiem zaliczenia wspomnianego modułu jest oddanie pracy pisemnej napisanej na podstawie prowadzonych na nim wykładów.

Kurs prowadzony przez Wydział Psychologii Śledczej Uniwersytetu w Liverpoolu uznaje Brytyjskie Towarzystwo Psychologiczne i jest on pierwszym warunkiem do uzyskania przez kandydata statusu dyplomowanego psychologa sądowego. Upřednio jednak student musi ukończyć studia, by móc zostać członkiem Towarzystwa.

Brytyjskie Towarzystwo Psychologiczne

Warto w tym miejscu wspomnieć, że Brytyjskie Towarzystwo Psychologiczne ustaliło ściśle reguły ubiegania się o tytuł dyplomowanego psychologa sądowego i zawarło je w opracowaniu zatytułowanym „Uregulowania i katalog kursów wymaganych do uzyskania dyplomu z psychologii sądowej” („Regulations and syllabus for the diploma in forensic psychology”). Stosowane obecnie standardy są podstawą syste-

mu, który został zaadaptowany z projektu Towarzystwa zatytułowanego „Standardy zawodowe w psychologii stosowanej”. Nad jego stworzeniem pracowali psycholodzy zajmujący się zawodowo psychologią kliniczną, wychowawczą, psychologią pracy i psychologią sądową. Sformułowali oni podstawowe standardy dobrej praktyki zawodu psychologa.

Zgodnie z przedstawionymi w regulaminie wymogami kandydaci starający się o tytuł psychologa dyplomowanego w zakresie psychologii sądowej muszą być członkami Brytyjskiego Towarzystwa Psychologicznego i członkami stowarzyszonymi Sekcji Psychologii Sądowej. Do starania się o dyplom niezbędne jest także odbycie kursu uniwersyteckiego z zakresu psychologii sądowej lub innego kursu akredytowanego przez Towarzystwo. Zdobywanie dyplomu w zakresie psychologii sądowej trwa minimum 3 lata, nie więcej jednak niż pięć. W tym czasie kandydat musi zrealizować cały ustalony wcześniej harmonogram.

Pierwszym krokiem do zdobycia tytułu dyplomowanego psychologa sądowego jest złożenie odpowiedniego wniosku. Komisja egzaminacyjna za każdym razem indywidualnie rozpatruje wnioski kandydatów, a także rozstrzyga, czy dany kandydat może zostać zwolniony z części procedury kwalifikacyjnej i na jakich zasadach. Tylko w sytuacjach wyjątkowych komisja egzaminacyjna może indywidualnie rozpatrzyć wniosek ubiegającego się o stopień kandydata, który nie spełnia powyższych warunków. Może się także zdarzyć, że z uzasadnionych względów komisja odrzuci wniosek kandydata będącego członkiem Towarzystwa.

W pierwszej kolejności osoby ubiegające się o tytuł muszą wskazać promotora (*Co-ordinating Supervisor*), którego nazwisko musi być przedstawione komisji do akceptacji przed rozpoczęciem szkolenia. Następnie kandydat wraz z promotorem przygotowuje formalny plan nadzoru (*supervision plan*), który należy przesłać do naczelnego promotora (członka komisji) do akceptacji. W uzasadnionych przypadkach naczelny promotor ma prawo do wstrzymania postępowania rekrutacyjnego do 6 miesięcy.

Kandydaci ubiegający się o dyplom muszą przygotować 4 prace pisemne. Pierwsza z nich dotyczy psychologii sądowej w kontekście praktycznym i może obejmować następujące aspekty:

- psychologia i zachowania kryminalne;
- zagadnienia prawne;
- zagadnienia metodologiczne;
- kwestie etyczne i profesjonalne w praktyce sądowej.

Praca druga dotyczy zastosowania psychologii w działaniach w obrębie systemu prawnego i powinny w niej znaleźć się następujące zagadnienia:

- zastosowanie psychologii na etapie śledztwa;
- zastosowanie psychologii w procesie karnym;
- zastosowanie psychologii w sprawach o przyznanie opieki nad dzieckiem;
- opieka bezpośrednia.

Praca ze specyficznymi grupami klientów jest tematem trzeciego opracowania, a w szczególności kwestie takie, jak:

- diagnoza i interwencja wśród ofiar napaści (dorosłych i dzieci);
- diagnoza i interwencja wśród sprawców (dorosłych i dzieci);
- diagnoza i interwencja wobec uczestników postępowania sądowego;
- diagnoza i interwencja w obrębie systemów sądowych.

Ostatnie opracowanie ma dotyczyć stosowania i przekazywania informacji podczas praktykowania psychologii sądowej:

- podejścia do diagnozy;
- kryteriów sporządzania ekspertyz;
- składania zeznań w sądzie;
- konsultacji, zarządzania projektami, interwencji organizacyjnych.

Kandydaci są także zobowiązani do złożenia dwóch prac badawczych w formie odpowiadającej wymogom publikacji naukowej. Artykuły powinny obejmować tematycznie pracę, jaką kandydat wykonuje w ramach aplikacji, a przynajmniej jeden artykuł musi dotyczyć badań empirycznych w zakresie psychologii sądowej. Kandydaci zdają ponadto egzamin ustny z wiedzy na temat metod badawczych. Odnosi się on częściowo do złożonych artykułów, ale może także obejmować ogólną wiedzę dotyczącą badań itp.

Wszyscy kandydaci są zobligowani do odbycia praktyki pod nadzorem opiekuna, co jest integralną częścią przygotowania do praktyki niezależnej, tak, by w przyszłości spełniali oni określone standardy jako profesjonalści. Podczas odbywanych praktyk psychologowie przygotowywani są do wypełnienia 4 podstawowych zadań:

- przeprowadzania interwencji psychologicznych;
- prowadzenia badań;
- wymiany wiedzy psychologicznej z innymi profesjonalistami;
- szkolenia innych profesjonalistów w zakresie wiedzy i umiejętności psychologicznych.

Wszelkie opisywane regulacje powstały w tym celu, by praca psychologów sądowych spełniała określone standardy i wymagania ich zawodu. Obecnie coraz większy nacisk kładziony jest na efektywność i rzetelność mierzoną jako wkład np. w poradnictwo. Zgodnie z polityką Towarzystwa podyplomowe szkolenie w zakresie psychologii sądowej powinno spełniać takie właśnie warunki.

FRANCJA

Uniwersytecki system kształcenia psychologów sądowych we Francji

Na większości wyższych uczelni we Francji studenci, którzy przygotowują się do pisania pracy magisterskiej z psychologii klinicznej, mają do wyboru dwie specjalizacje: psychologię zdrowia oraz psychoterapię. Jedynie niektóre uniwersytety oferują trzecią opcję: psycho-kryminologię (dla określenia specjalizacji sądowej we Francji używa się nazwy psychologia prawna lub psychokryminologia). Ten system obowiązuje m.in. na uniwersytetach w Rennes, Rouen, Grenoble oraz na wydziale medycyny uniwersytetu Paryż VI.

Poniżej zostanie przedstawiony program kształcenia psychologów sądowych na przykładzie Uniwersytetu w Grenoble.

Specjalizację sądową, która nosi nazwę „Wiktymologia i psychokryminologia kliniczna” studenci wybierają na V roku. Rozpoczęcie kształcenia w tej dziedzinie poprzedzone jest egzaminem. Nauczanie skoncentrowane jest głównie na pogłębianiu wiedzy z zakresu psychologii klinicznej i psychopatologii. Nastawione ono jest na dwa cele, a mianowicie:

- wykształcenie specjalistów w zakresie diagnozowania i postępowania z ofiarami wydarzeń traumatycznych, zarówno przestępstw, jaki i klęsk żywiołowych oraz katastrof;
- przygotowanie specjalistów nastawionych na diagnozowanie i postępowanie ze sprawcami przestępstw.

Zgodnie z założeniem studia przygotowują do pracy w ośrodkach dla ofiar traumy, placówkach służby zdrowia, ośrodkach dla nieletnich i młodocianych, zakładach dla dorosłych sprawców (w tym recydywistów i przestępców seksualnych) oraz do pracy nastawionej na opiekę postpenitencjarną. Zajęcia prowadzone są przez wykładowców akademickich m.in. z zakresu psychologii, medycyny, prawa oraz przez doświadczonych pracowników wymienionych powyżej placówek, jak i prawników, biegłych sądowych oraz przedstawicieli organów prowadzących śledztwa. W programie wśród przedmiotów obowiązkowych znajdują się między innymi: metodologia, psychopatologia, techniki projekcyjne, wywiad kliniczny, terapia poznawczo-behawioralna oraz psychoanaliza. Ponadto studenci mogą korzystać z oferty przedmiotów do wyboru, np. jest nimi język obcy, statystyka, analiza danych. Obowiązkowe jest też odbycie stażu w jednej z placówek, napisanie na tej podstawie pracy pisemnej i obrona jej przed komisją.

Szczególną formę kształcenia w zakresie psychologii sądowej, nastawioną na węższe i bardziej specjalistyczne podejście do określonych zagadnień, proponują uczelnie prywatne. Poniżej przedstawiony zostanie system kształcenia w szkole prowadzącej zajęcia w zakresie profilowania i analiz kryminalnych.

System kształcenia w Instytucie Profilowania i Analizy Kryminalnej w Paryżu (Institut de Profilage et d'Analyse Criminelle – I.P.A.C.)¹

Instytut Profilowania i Analizy Kryminalnej (I.P.A.C.) w Paryżu jest uznawana przez francuskie Ministerstwo Edukacji prywatną szkołą wyższą, która kształci słuchaczy w zakresie nauk kryminologicznych. W programie nauczania szczególnie nacisk kładzie się na zagadnienia profilowania nieznanymi sprawców przestępstw. Zasadnicze cele działalności I.P.A.C. to:

1. teoretyczne i praktyczne kształcenie w zakresie nauk kryminologicznych;
2. pomoc w działaniach policji i innych służb zwalczających przestępczość poprzez sporządzanie profili nieznanymi sprawców czynów zabronionych, analizę zachowań kryminalnych oraz sporządzanie ekspertyz przydatnych w działaniach wykrywczych;
3. badania naukowe w zakresie kryminologii i profilowania.

Ad. 1. System szkolenia w I.P.A.C. oparty został na programach nauczania Instytutu Kryminologii Wydziału Prawa Uniwersytetu Paryż II Pantheon-Assas i poszerzony o wielodyscyplinarne podejście stosowane głównie w profilowaniu. Program nauczania jest regularnie aktualizowany w oparciu o najnowsze osiągnięcia, zarówno krajowe jak i zagraniczne. Kształcenie nastawione jest na jak najbardziej pełne i wieloaspektowe poznanie zjawiska przestępczości oraz pracy różnych grup zawodowych stykających się z nim. Tak skonstruowany program dydaktyczny ma z jednej strony dostarczyć słuchaczom specjalistycznej wiedzy ukierunkowanej na wykony-

¹ W roku 2004 placówka zmieniła nazwę na Institut Prive d'Analyse Criminelle et Comportementale (I.P.A.C.C.).

wanie konkretnego zawodu, z drugiej zaś stanowi możliwość kształcenia uzupełniającego dla profesjonalistów (szczególnie w zakresie ekspertyzy dotyczącej profilowania).

Ad. 2. I.P.A.C. jest pierwszą francuską szkołą, która w sposób systematyczny przygotowuje do stosowania metody profilowania nieznanymi sprawców przestępstw. Metoda ta zakłada wykorzystanie wielodyscyplinarnej wiedzy dotyczącej analizy miejsca czynu i zachowania przestępcy do wyjaśnienia przyczyn i przebiegu zdarzenia oraz do stworzenia takiego wizerunku psychologicznego sprawcy, który będzie przydatny w śledztwie i przyczyni się do zatrzymania przestępcy. Instytut współpracuje w tym zakresie z różnymi służbami wymiaru sprawiedliwości. Wiele uwagi poświęca się analizie i badaniu dotąd niewyjaśnionych spraw kryminalnych, np. zabójstw (szczególnie na tle seksualnym lub bez wyraźnego motywu) czy zaginięć. Uczestnicy kursów dużo czasu poświęcają na zapoznawanie się z dokumentacją kryminalną, nagraniami wideo, odwiedzają też różnego typu instytucje i placówki. Samodzielna, ukierunkowana praca oraz późniejsze omawianie jej efektów stanowi podstawową metodę dydaktyczną w zakresie poznawania technik profilowania, metod sporządzania ekspertyz i pisania opinii.

W Instytucie wykorzystuje się czteroetapowy model postępowania przy opracowywaniu ekspertyz dotyczących profilowania:

- I. Analiza podstawowych elementów profilowania – dotyczących ofiary, okoliczności i miejsca zdarzenia oraz wszelkich danych kryminalistycznych (tj. śladów daktyloskopijnych i traseologicznych, śladów krwi, wyników sekcji zwłok, analizy DNA, itp.).
- II. Klasyfikacja kryminologiczna – określenie typu sprawy, określenie czynnika czasowego zdarzenia, ocena poziomu ryzyka ofiary i sprawcy, ocena stopnia zorganizowania przestępcy.
- III. Ocena przestępstwa – analiza *modus operandi* sprawcy i śladów pozwalających na jego indywidualizację („podpis psychologiczny”), próba wnioskowania na temat fantazji sprawcy na podstawie szczegółów miejsca zdarzenia (np. ułożenia ofiary), rekonstrukcja zdarzenia.
- IV. Opracowanie specyficznego profilu – określenie płci, rasy i wieku sprawcy, podanie jego najbardziej prawdopodobnego profilu charakterologicznego, próba opisanie sytuacji rodzinnej i społecznej sprawcy. Na tym etapie odbywa się również porównanie stworzonego profilu z sylwetkami znanych sprawców. Ostatnim elementem jest określenie prawdopodobnych cech fizycznych poszukiwanego przestępcy i podanie innych istotnych dla jego zatrzymania informacji.

Sporządzane przez I.P.A.C. opinie są z reguły obszerne i składają się z kilkudziesięciu stron. Zawierają, oprócz elementów znanych z polskiej praktyki, bibliografię wykorzystaną w części opisującej mechanizmy psychologiczne (odnoszącą się do konkretnych teorii) oraz słowniczek użytych terminów specjalistycznych, takich jak np. depersonalizacja, osobowość antysocjalna, itp.

Ad 3. Głównym celem prowadzenia badań naukowych jest polepszenie jakości wykonywanych ekspertyz. Jak podkreśla założyciel Instytutu – Laurent Montet – niezależność i brak przywiązania do jednej konkretnej doktryny pozwala śledzić wszelkie badania prowadzone w wielu naukowych ośrodkach w kraju i za granicą oraz wykorzystywać na bieżąco ich wyniki we własnej praktyce. Połączenie doświadczeń specjalistów różnych dziedzin i czasem odległych orientacji teoretycznych

jest sposobem I.P.A.C. na polepszenie jakości ekspertyz i sprawniejsze wyjaśnianie przyczyn przestępstw.

Program nauczania obejmuje 2 lata. Każdy rok nauki składa się z 6 modułów tematycznych.

Moduły stanowiące pierwszy rok nauki to:

1. kryminalistyka i medycyna sądowa;
2. psychologia i psychiatria kryminalna;
3. wprowadzenie do profilowania;
4. psychokryminologia stosowana;
5. studium psychologiczne dotyczące seryjnych zabójców;
6. analiza podręcznika FBI poświęconego klasyfikacji przestępstw.

Moduły wchodzące w skład drugiego roku nauki to:

1. profilowanie sprawców zabójstw działających bez wyraźnego motywu;
2. profilowanie sprawców gwałtów i czynów pedofilnych;
3. profilowanie podpalaczy i sprawców kradzieży;
4. wprowadzenie do profilowania geograficznego;
5. profilowanie kryminalne a podpis psychologiczny;
6. profilowanie kryminalne a strategia przesłuchania.

Instytut Profilowania i Analizy Kryminalnej w Paryżu wydaje trzy rodzaje dyplomów.

1. Certyfikat w zakresie nauk kryminologicznych I.P.A.C. Jest to jedyne we Francji poświadczenie specjalizacji w zakresie kryminologii na podstawie szkolenia trwającego 120 godzin. Możliwość uzyskania certyfikatu oferowana jest dla wszystkich studentów i grup zawodowych. Jedynym warunkiem jest posiadanie matury. Otrzymują go słuchacze, którzy uzyskali co najmniej średnią ogólną ocenę z egzaminów wiadomości z 6 modułów oraz uzyskali pozytywną ocenę pisemnej pracy badawczej.
2. Certyfikat profilowania kryminalnego I.P.A.C. Jest to jedyne we Francji poświadczenie specjalizacji w zakresie profilowania kryminalnego na podstawie szkolenia trwającego 120 godzin. Program szkolenia kierowany jest do słuchaczy, którzy uzyskali już certyfikat z nauk kryminologicznych, do studentów ubiegających się o dyplom uniwersytecki na poziomie licencjatu lub też do profesjonalistów zajmujących się szeroko rozumianą problematyką przestępczości. Pożądane jest zatem zaawansowanie w studiach, specjalizacja lub doświadczenie zawodowe. Certyfikat mogą otrzymać słuchacze, którzy uzyskali co najmniej średnią, ogólną ocenę z egzaminów wiadomości z 6 modułów oraz uzyskali pozytywną ocenę pracy pisemnej.
3. Certyfikat w zakresie zagadnień szczegółowych (dotyczy wybranego materiału z programu I.P.A.C).

Wydawany jest słuchaczom, którzy otrzymali co najmniej średnią ocenę z każdego wybranego podczas egzaminu wstępnego przedmiotu. Taka organizacja kształcenia stwarza możliwość wyselekcjonowania materiału i uzupełnienia wykształcenia stosownie do zainteresowań zawodowych oraz otrzymania certyfikatu poświadczającego ukończenie określonego modułu. Opcja ta przeznaczona jest dla studentów najwyższego poziomu uniwersyteckiego (magisterskiego) lub dla profesjonalistów. Kandydaci muszą spełniać specjalne wymogi określone szczegółowymi wytycznymi i obowiązują ich specjalne zasady zapisów.

Żaden z wydawanych przez I.P.A.C. certyfikatów nie ma swojego odpowiednika w dyplomach uniwersyteckich. Ukończenie kolejnych etapów kształcenia daje odpowiednie przygotowanie do pracy w zawodach, których celem jest wykrywanie i zwalczanie przestępstw.

POLSKA

Uniwersyteckie kształcenie w zakresie psychologii sądowej

Przyglądając się systemom szkolenia i w Wielkiej Brytanii, i we Francji, można zauważyć, że różnią się one od tego, co proponują uniwersytety w Polsce. Magisterskie studia psychologiczne w Polsce jeszcze do niedawna proponowały stały program studiów bez względu na planowaną przez studenta specjalizację. W roku akademickim 1990–1991 Uniwersytet Jagielloński jako pierwszy w Polsce zaproponował studentom psychologii system kursowy studiów, umożliwiając wybranie z katalogu kursów tych wykładów, ćwiczeń, konwersatoriów i seminariów, które są zgodne z ich planami zawodowymi. Na przełomie lat 1998–1999 Instytut Psychologii UJ wprowadził także tzw. ścieżki specjalizacyjne związane z różnymi elementami psychologii stosowanej, ułatwiające studentom usystematyzowane kształcenie się w wybranym kierunku. Kursy wchodzące w skład ścieżki są realizowane pod kierunkiem opiekuna. Student decydujący się na określoną specjalizację może wybierać spośród kilkunastu kursów, z czego 3 są obligatoryjne, by zaliczyć ścieżkę. Wybór określonej ścieżki nie narzuca jednak studentowi konieczności pisania pracy magisterskiej z pokrewnych zagadnień.

Dzięki opisanemu wyżej systemowi studenci zainteresowani kształceniem w kierunku psychologii sądowej już od trzeciego roku studiów mogą zdobywać wiedzę teoretyczną i praktyczną pod okiem doświadczonych psychologów sądowych, w tym także pracowników Instytutu Ekspertyz Sądowych. Uczą się wykorzystywania wiedzy psychologicznej do rozstrzygania określonych problemów w sprawach cywilnych, karnych i rodzinnych. Zgodnie z tym, co podaje katalog kursów dla studentów, osoby zainteresowane realizacją ścieżki z psychologii sądowej są zobligowane do zdania egzaminów z psychopatologii sądowej, psychologii zeznań świadków i roli psychologa w procesie karnym. Pozostałe kursy dotyczą zagadnień z psychologii klinicznej, stosowanych w diagnostyce metod badawczych, diagnozy osobowości dziecka, zaburzeń rozwoju, funkcjonowania pamięci, stresu, problematyki nadużyć seksualnych, metod projekcyjnych czy psychiatrii. Program ścieżki pozwala studentom nauczyć się identyfikować zagrożenia rozwojowe i społeczne prowadzące do zachowań przestępczych, zaburzenia osobowości i psychiczne mogące skutkować wykroczeniami przeciwko prawu, zapoznają się też z wpływem funkcjonowania pamięci na odtwarzanie wspomnień. Studenci uczą się także zasad prowadzenia badań niezbędnych przy sporządzaniu ekspertyz dla potrzeb prokuratur i sądów oraz sposobów postępowania ze świadkami, ofiarami i sprawcami, a ponadto metod przesłuchań. Na wykładach i zajęciach warsztatowych prezentowana jest wiedza wykorzystywana w typowych sytuacjach współpracy psychologa z sądem. Podobny system, tzn. możliwość wyboru tzw. ścieżki programowej w zakresie psychologii sądowej, obowiązuje w Uniwersytecie Gdańskim i Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Uniwersytet Gdański oferuje blok programowy „Patologia społeczna i sądo-

wo-penitencjarna” obejmujący zagadnienia związane z teoriami etiologii zachowań patologicznych, formami i przejawami tej patologii, metodami psychoprofilaktyki, a ponadto analizę sytuacji czyn – sprawca – ofiara – świadek w warunkach postępowania diagnostycznego na rzecz wymiaru sprawiedliwości, metodologię postępowania biegłego w sprawach karnych i cywilnych dotyczących osób dorosłych i dzieci, zagadnienia etyczne i prawne związane z opiniowaniem oraz podstawy psychologii penitencjarnej. Program ścieżki „Psychologia sądowa” proponowanej przez UAM obejmuje m.in. problematykę psychologii rodziny, małżeństwa i dziecka w kontekście przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, zagadnienia związane z pełnieniem przez psychologa roli biegłego sądowego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, a także karnych, ze szczególnym uwzględnieniem osobowościowych i sytuacyjnych uwarunkowań zachowań antyspołecznych, psychologii zeznań dzieci oraz problematyki psychologii penitencjarnej. W programach wszystkich uczelni prowadzących ścieżki programowe uwzględniono obok wykładów teoretycznych także zajęcia praktyczne odbywane w instytucjach związanych z wymiarem sprawiedliwości jak schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, pogotowia opiekuńcze, Rodzinne Ośrodki Diagnostyczno-Konsultacyjne czy zakłady karne.

Dwie uczelnie – Uniwersytet Śląski i Uniwersytet Warszawski – prowadzą dla studentów specjalizacje z psychologii sądowej. Programy tych specjalizacji obejmują podobny zakres problematyki: psychologię kryminologiczną i penitencjarną, psychologię zeznań i wyjaśnień, a także szczegółowe zagadnienia związane z opracowywaniem ekspertyzy dla potrzeb wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych i cywilnych.

Katalog kursów jest we wszystkich tych uczelniach corocznie aktualizowany i wzbogacany o nowe przedmioty z zakresu psychologii sądowej. Zarówno tzw. ścieżki sądowe, jak i specjalizacje, mają na celu przygotowanie absolwentów w podstawowym zakresie do pełnienia roli psychologów sądowych, a zatem do podejmowania pracy w instytucjach związanych w szerokim znaczeniu z wymiarem sprawiedliwości oraz pełnienia funkcji biegłych sądowych. Wybór specjalizacji na studiach uniwersyteckich nie decyduje przy tym o wyborze drogi zawodowej przez absolwentów.

System doskonalenia zawodowego

Obecnie w Polsce nie ma uregulowanego systemu szkoleń podyplomowych dla psychologów sądowych. Pewną próbę działania w tym zakresie podjęło Polskie Towarzystwo Psychologiczne, które w celu zapewnienia odpowiedniego poziomu usług świadczonych przez psychologów dla wymiaru sprawiedliwości, wprowadziło system udzielania rekomendacji psychologom zainteresowanym pełnieniem funkcji biegłych sądowych. Powołana przez Zarząd Główny komisja opracowała program i kryteria przyznawania tych rekomendacji. Przyjęto, że rekomendacje będą przyznawane w siedmiu podstawowych działach psychologii sądowej: problematyki nieletnich i rodziny, dorosłych sprawców przestępstw, sprawców wypadków drogowych, zeznań świadków, problematyki uzależnień, problematyki związanej z procesem cywilnym oraz typowania nieznanymi sprawców przestępstw. Kandydaci mogą ubiegać się o rekomendacje w zakresie jednego lub kilku z wymienionych działów. Podstawę uzyskania rekomendacji PTP stanowi udokumentowane wykształcenie (dyplom ukończenia studiów psychologicznych), udział w kursach specjalistycznych i zdobyte doświadczenia zawodowe, a także przedłożone do wglądu opinie wydane w konkret-

nych sprawach sądowych, oceniane przez komisję, w skład której wchodzi psychologowie i prawnicy. Tym samym wymóg uczestnictwa w kursach specjalistycznych podkreślił znaczenie doskonalenia zawodowego jako istotnego elementu przygotowania psychologów do pełnienia obowiązków biegłego sądowego.

Regularne szkolenia w zakresie psychologii sądowej, obejmujące również niektóre aspekty prawne, organizowane są między innymi przez Instytut Ekspertyz Sądowych, który od kilkunastu lat proponuje w ramach Centrum Edukacyjnego Nauk Sądowych seminaria dla pracowników wymiaru sprawiedliwości, zarówno prawników, jak i psychologów oraz pedagogów – pracowników Rodzinnych Ośrodków Diagnostyczno-Konsultacyjnych. Kilkudniowe szkolenia prowadzone przez pracowników Zakładu Psychologii Sądowej IES dotyczą zagadnień profilowania nieznanymi sprawców przestępstw z użyciem przemocy (głównie zabójstw), spraw spadkowych, rodzinno-opiekuńczych, problematyki nieletnich i psychologii zeznań świadków. Zajęcia podzielone są na część teoretyczną i warsztatową, podczas której przedstawiane są problemy merytoryczne, metodologiczne oraz etyczne związane z wydawaniem ekspertyz psychologicznych dotyczących wymienionych powyżej zagadnień.

Obok tego rodzaju szkoleń dla psychologów zainteresowanych pełnieniem funkcji biegłych sądowych prowadzone są studia podyplomowe przez Uniwersytet Śląski. Studia podyplomowe dla psychologów oferuje także Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w zakresie mediacji szkolnych i sądowych.

Porównując systemy szkolenia w Polsce, Wielkiej Brytanii i Francji, można zauważyć, że nasi zachodni partnerzy są bardziej zaawansowani w tworzeniu i wdrażaniu kompleksowych szkoleń dla psychologów sądowych na różnych poziomach kształcenia. W Polsce system taki cały czas się rozwija i wraz ze zmianami standardów kształcenia ulega istotnym modyfikacjom. Należy mieć nadzieję, że wkrótce także w Polsce powstanie usystematyzowany program szkolenia dla osób chcących zawodowo zajmować się psychologią sądową. Warto jednak podkreślić, że już obecnie pojawiają się nowe możliwości kształcenia ustawicznego psychologów i podnoszenia ich kompetencji, a co za tym idzie, podnoszenia jakości sporządzanych przez nich opinii.